

Ressenyes bibliogràfiques

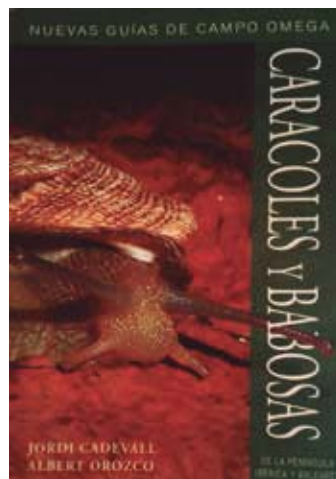
Caracoles y babosas de la península ibérica y Baleares. Jordi Cadevall & Albert Orozco. 2016.

No hi era i calia. Qualsevol que s'hi ha acostat alguna vegada al món dels gasteròpodes terrestres amb la intenció de classificar una espècie l'ha desitjat. No hi havia, però, en aquest àmbit territorial, una obra amb la pretensió d'incloure totes les espècies de la península Ibèrica i les Balears. S'havia d'acudir a obres generals (europees o d'altres països) o povar en els treballs locals sempre incomplets (per l'extensió o per no contemplar la part gràfica) o molt específics d'un grup sistemàtic concret. Tanmateix, per més desitjada que fos, la guia no es podia imaginar tan esplèndida i tan completa.

L'obra s'inicia amb la col·laboració d'altres autors que, de forma desigual, tracten aspectes generals i introductoris: la conservació dels mol·luscs terrestres; les indicacions per crear una col·lecció de referència; les relacions històriques de l'home amb els caragols; la biogeografia, les interrelacions dels gasteròpodes amb el medi; els aspectes que la insularitat ha generat en la biodiversitat de les Balears.

En la introducció pròpiament dita, figura la normativa legal de cadascun dels països i comunitats i un apartat sobre la biologia dels caragols, on s'inclou una explicació dels caràcters externs dels gasteròpodes (amb especial atenció a la conquilla). Es completa amb un glossari sobre els termes específics. La introducció acaba amb la llista sistemàtica de tots els gasteròpodes terrestres de la península Ibèrica i les Balears. En les instruccions d'ús de la guia, sobta, vist el rigor científic de la resta de l'obra, que la incorporació dels possibles noms populars dels caragols en cinc idiomes (anglès, francès, gallec-portuguès, català i castellà), es realitzi de forma incoherent i discriminatòria. Es tracten com a idiomes separats el gallec i el portuguès, d'una banda; i el català, el valencià i el balear, de l'altra. Per contra, no es fan distincions dins del castellà: hom no pot pensar que el castellà siga especialment més pobre en zoònims que la resta de llengües peninsulars i que no hi haja diferències entre els parlars de la cornisa cantàbrica i els andalusos, per exemple. A més, s'ignora l'euskera.

En el cos principal del llibre, que ocupa vora les 600 pàgines, figuren, pel mateix ordre sistemàtic que havien estat relacionades, les fitxes de cadascuna de les 526 espècies i subespècies, que ocupen una pàgina sencera o, en alguns casos, dues. Cada fitxa conté el nom científic

Caracoles y babosas de la península ibérica i Baleares. Jordi Cadevall & Albert Orozco. 817 pp; 1.987 fotografies; 526 mapes; 274 dibuixos; 526 espècies i subespècies tractades. Ediciones Omega S.L. Barcelona. Llengua: castellà. Preu: 79 €. ISBN 978-84-828-1599-2.

complet, el noms comuns (si en té, en les 5 llengües esmentades), una descripció literària sintètica però completa, les dimensions màximes i el número de voltes, l'hàbitat i la distribució amb un text i un mapa. Cada fitxa es complementa amb unes fotografies magnífiques de totes les vistes necessàries per assolir el coneixement precís de l'espècie. De vegades, s'afegeixen fotografies de l'animal en l'hàbitat o d'algun detall, com ara la decoració de la conquilla. En els llimacs, s'amplia la informació amb dibuixos de l'aparell genital. La part gràfica és, al meu parer, d'una qualitat excepcional: clara, diagnòstica i suficient. A més, valoro molt positivament el treball de recopilació, depuració i síntesi que s'ha fet en les descripcions, i tota la informació continguda en els apartats d'hàbitat i distribució. Aquest darrer, inclou, en la part literària, la informació mundial de l'espècie i, en el mapa, es cartografia la presència al territori que es pren com marc de referència de la guia, cosa que suposa una informació molt valuosa a l'hora de classificar el material.

Si encara no fos prou amb tot el que es porta relacionat, la publicació ens reserva un tresor a la part final. Junta a l'habitual índex de totes les espècies citades en la guia i una bibliografia àmplia, disposa d'una desacomunada i enciclopèdica relació de referències bibliogràfiques de cada una de les espècies registrades, si més no, en allò

que fa esment a l'àmbit geogràfic estudiat. Només aquest apartat ja faria la guia cobejable per a tots els estudiosos de la malacologia peninsular i balear.

És, doncs, una guia imprescindible als prestatges de tot naturalista en general. Per als malacòlegs de gasteròpodes terrestres, però, mai no arribarà als prestatges: sempre hi serà a la taula de treball.

Enric Forner i Valls. *Ateneu de Natura*.

Elements de Botànica Popular. Joan Cadevall. 2017.

A les acaballes de 2017 i començament de 2018 ha sortit aquest llibre, tan interessant com esperat, que permet recuperar un dels textos bàsics de la botànica moderna en llengua catalana. Es tracta d'una reedició totalment actualitzada del text que el botànic Joan Cadevall i Diars (1846-1921), autor de la coneguda *Flora de Catalunya* (Institut d'Estudis Catalans, 1911-1937), va editar l'any 1907 emprant fonamentalment recursos econòmics propis. *Elements de Botànica Popular* recull el contingut d'onze lliçons del curs "Botànica popular aplicada a l'excursionisme" que Cadevall va impartir al Centre Excursionista de Catalunya entre novembre de 1906 i març de 1907. Membre d'aquella entitat, i més endavant soci fundador del Centre Excursionista de Terrassa, la ciutat on residia, Cadevall va ser el cap visible d'una ampla tradició de relacions estretes entre l'excursionisme i la ciència vegetal al Principat, que ha perdurat fins als nostres dies mitjançant autors més recents com ara Francesc Masclans o Josep Nuet i Badia.

La intenció del llibre, com l'autor va ressaltar aleshores en la seua introducció, era ajudar a cobrir el gran buit que s'havia generat a les últimes dècades del segle XIX i començament del XX a l'estudi de la flora catalana, així com a la seua transmissió científica i popular, fruit com a la resta d'Espanya de la manca de recolzament oficial –i de vegades més aviat persecució pública de tota manifestació cultural– i dels poders econòmics, just en el moment de màxim avanç internacional de la recerca botànica. Cadevall rememora els autors catalans anteriors, i es lamenta pel fet que al llarg de bona part del segle XIX, els grans treballs fitogràfics i botànics foren obra d'autors estrangers que ens van visitar com ara Willkomm o Boissier. L'autor, deixeble d'Antoni Cebrià Costa i Cuxart (1817-1886), va ser de fet un dels iniciadors d'un moviment que be podem qualificar de la Renaixença científica de la botànica catalana, amb contemporanis seus com Joan Ignasi Puiggarí, Frederic Trèmols, Joan Teixidor, Ramon Masferrer, Jaume Pujol,

Elements de Botànica popular. Joan Cadevall. Edició a cura d'Àngel Manuel Hernández Cardona. 200 p. Fundació Torre del Palau, Terrassa. Llengua: Català.
Preu: 19 €. ISBN 978-84-944056-8-6.

Estanislau Vayreda o els històlegs i organògrafs vegetals Joaquim Maria de Castellarnau o Joan Montserrat; aquesta generació, amb la inestimable ajuda del salesià Étienne Marcellin Granier-Blanc –més conegut com el Germà Sennen– i del sogorbí Carlos Pau, va donar pas ja ben entrat el segle XX a la més fecunda de Pius Font i Quer, Antoni de Bolòs i Vayreda o Josep Cuatrecasas i Arumí, que retornaren la botànica catalana al primer plànol del reconeixement internacional.

El llibre de Cadevall s'estructura en 31 capítols curts agrupats en dues grans parts del text. La primera tracta els coneixements des de la cèl·lula fins als òrgans i la reproducció vegetal, corresponent al que tradicionalment es va anomenar "Botànica General". La segona, la "Botànica Especial" fa un recorregut pels diferents grups de plantes vasculares, exposant les seues característiques i donants abundants exemples d'espècies a les terres catalanes, que de fet en molts casos serien fàcils d'observar pels excursionistes i altres interessats al coneixement botànic i naturalístic en general; finalitza aquesta part i el llibre amb capítols específics per als briòfits, fongs, líquens i algues, i una introducció a la geografia botànica i al concepte de flora regional. Paga la pena pegar una bona ullada al text, perquè el lector s'adonarà de l'alt grau de coneixements bàsics que ja s'utilitzaven, i que potser imaginàriem que serien resultat de recerques més modernes. El text s'acompanya de dibuixos fets per a l'edició original per Eugeni Ferrer (1871-1934) i transferits aleshores a l'obra de la mà de Josep

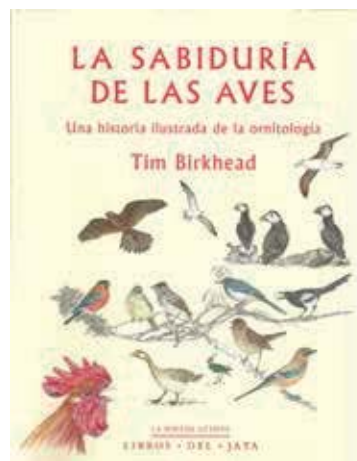
Baltà (1866-1937), encarregat dels clixés. A l'hora de preparar la seua obra, Cadevall es va enfrontar al problema de l'absència d'un diccionari o cap glossari dels termes científics, havent de traduir-los en molts casos de llengües estrangeres o adaptant-los del llatí, gaudint aleshores de l'ajuda del també botànic i lingüista Àngel Sallent i Gotés (1857-1934). De fet, probablement els lectors més experimentats veuran en alguns capítols de l'obra de Joan Cadevall un clar antecedent del conegut *Diccionario de Botánica* de Pius Font i Quer.

L'edició ha estat a cura del botànic Àngel Manuel Hernández Cardona, qui no només ha hagut d'adaptar el text al català modern –tenint en compte que l'obra de Cadevall va editar-se pocs anys abans que s'aprovaren les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans– sinó també actualitzar tots els noms científics i populars del llibre, donant con a resultat un estil literari de fàcil lectura per als aficionats actuals a la botànica, que sense dubte reconeixeran la vocació clarament didàctica de l'obra. Hernández Cardona, investigador i experimentat docent de les ciències naturals, afegeix a més al llibre un índex de noms populars –catalans, amb referència paral·lela als noms en castellà– i altre de científics, que afavoreixen notablement la consulta de l'obra. Aquesta excel·lent reedició de l'obra de Cadevall veu la llum gràcies a l'esforç de la Fundació Torre del Palau, que des de fa més de 25 anys es dedica al desenvolupament d'activitats culturals a la ciutat de Terrassa, i ha comptat entre d'altres entitats col·laboradores amb la participació de l'Ateneu de Natura de Castelló.

Emilio Laguna. CIEF-Servei de Vida Silvestre, Generalitat Valenciana.

La sabiduría de las aves. Una historia ilustrada de la ornitología. Tim Birkhead. 2017.

La jove editorial Libros del Jata està convertint-se en una referència per als estudiosos de la natura, i es consolida amb diverses obres recents la difusió de l'ornitologia, ciència amb la que va iniciar el seu camí l'any 2014 amb un dels grans clàssics d'aquesta disciplina, el llibre de Gilbert White 'La historia natural de Selborne'. En aquesta línia, i dintre de la sèrie "La mirada atenta", que inclou obres traduïdes per primera vegada des d'altres llengües, s'ha editat el llibre que ara tractem del Dr. Tim Birkhead (Leeds, Gran Bretanya, 1950), professor de la Universitat de Sheffield, i ara per ara un dels principals especialistes mundials en la divulgació científica del coneixement al voltant de les aus. Es tracta de "La sabiduría de las aves:

La sabiduría de las aves. Una historia ilustrada de la ornitología. Tim Birkhead. Traducción Patricia Pérez Rovira. 454 p. Col. Libros del Jata. Bilbao. Lengua: castellà. Preu: 30.88 €. ISBN 978-84-16443-04-8.

una historia ilustrada de la ornitología” –The Wisdom of Birds. An illustrated History of Ornithology–, publicat inicialment per Birkhead l'any 2008, i que ha estat traslladat de l'anglès al castellà per la biòloga i traductora Patricia Pérez Rovira, qui sense dubte ha hagut de fer un esforç excepcional i ben exitós, revisant l'amplíssim vocabulari especialitzat usat per l'autor.

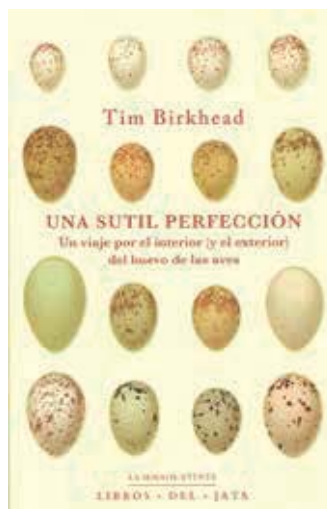
Al llibre, Birkhead analitza amb detall l'evolució de la majoria de conceptes i idees que els estudiosos de la ciència de les aus han tractat al llarg de la història, des de la visió d'Aristòtil, mantinguda quasi invariablement fins al segle XVII, fins a la manera en que es plantegen actualment els investigadors les hipòtesis sobre el comportament de les diferents espècies d'aquest grup biològic. Sense dubte aquest llibre és la millor revisió històrica de la ciència ornitològica, però feta a més amb un peculiar estil literari, de lectura amena i sovint barrejat amb anècdotes o curiositats sobre la vida o el pensament dels personatges citats al text, que ajuden a fixar l'interès del lector, i permeten transportar-se al moment històric i les circumstàncies que els van envoltar. Com a centre del relat literari es troba la figura del gran naturalista britànic John Ray (1627-1705) –sovint considerat el pare de la botànica moderna anglosaxona i part de la zoologia, particularment l'ornitologia i la ictiologia–, qui amb el seu amic, alumne i patrocinador Francis Willughby (1635-1672), va desenvolupar els avanços més notables coneguts fins al moment als estudis sobre el món de les aus. El llibre més conegut de Ray, "The Wisdom of God", que va atènyer fins a 23 edicions entre 1691 i 1846, ha inspirat clarament el títol del text de Birkhead.

Tim Birkhead, digne hereu de l'extensa tradició britànica per la publicació de llibres de divulgació científica –aquesta que tant tirem de menys a terra nostra! –, pren com a fil conductor de molts capítols l'avanç de la ciència arran de les principals controvèrsies interpretatives que han embolicat als ornitòlegs al llarg de la història, i les complementa amb un acurat recull d'il·lustracions provinent de la iconografia científica de cada moment; moltes d'aquestes il·lustracions romanien encara inèdites, afegint aleshores un particular valor artístic al llibre. Així, per exemple, es dona d'una explicació amplament documentada sobre la forta polèmica que existia entre els ornitòlegs anglesos a finals del segle XVIII al voltant de les migracions de les aus, i particularment de les oronetes; aleshores, l'opinió d'autoritats científiques altament influents com la de Daines Barrington (1727-1800), plantejava que aquests animals passaven l'hivern en estat de letargia sota les aigües dels llacs. Per contra, l'abans citat Gilbert White (1720-1793), va ser de fet un dels primers en afegir evidències de la migració, en el sentit que ara coneguem. El fet que en aquell moment no es sapiguera on anaven les aus migratòries, dóna una idea de l'enorme diferència de coneixements existents entre aquells primers veritables ornitòlegs al segle XVIII, i els que tenim a l'actualitat.

Birkhead està considerat com un dels principals experts mundials en l'estudi del sexe i la vida sexual de les aus, una de les principals forces evolutives que han donat lloc a l'enorme diversitat actual d'aquest grup biològic. Aquest ample coneixement, i el seu decurs al llarg de la història de l'ornitologia, ocupen el terç final del llibre ara editat, on l'autor revisa de nou els principals aspectes polèmics com ara la promiscuïtat o la competència espermàtica, matèries que són ara per ara objectes de fecundes línies de recerca, que sense dubte continuaran donant nous avanços en el coneixement ornitològic a les properes dècades.

Al bon treball de traducció i les seues corresponents anotacions, el llibre afegeix altres característiques de la seua sèrie –annexes finals extensos i veritablement útils, format còmode per a la lectura, etc.–, i en particular un utilíssim glossari, sempre benvingut per tot lector diferent dels aficionats o experts en ornitologia. Cal felicitar l'editorial pel bon quefer, la qualitat dels detalls físics i l'acabat material de l'obra. Sense dubte, aquesta edició de Libros del Jata farà estendre als lectors en castellà la merescuda fama que l'obra va atènyer a la seua edició original en anglès, on ha estat considerada un autèntic 'best-seller' de la literatura recenta sobre temes de natura.

Emilio Laguna. CIEF-Servei de Vida Silvestre, Generalitat Valenciana.

Una sutil perfección. Un viaje por el interior (y el exterior) del huevo de las aves. Tim Birkhead. Traducción Iker Aulestia. 320 pp. Libros del Jata. Bilbao. Lengua: castellà. Preu: 27.17 €. ISBN 978-84-16443-08-6.

Una sutil perfección. Un viaje por el interior (y el exterior) del huevo de las aves. Tim Birkhead. 2018.

Dintre de la mateixa sèrie que el llibre de Tim Birkhead "La sabiduría de las aves. Una historia ilustrada de la ornitología", i mitjançant un acord amb l'editorial Bloomsbury Publishing Ltd., Libros del Jata ve d'editar el 2018 "Una sutil perfección. Un viaje por el interior (y el exterior) del huevo de las aves" -The Most Perfect Thing: Inside (and Outside) a Bird's Egg-. Es tracta d'un obra de factura recent, que va editar-se en Gran Bretanya l'any 2016, i que com altres del mateix autor permet gaudir de l'excel·lent tradició de llibres de natura d'aquell país, on sovint es barregen elements de la ciència amb recursos literaris propis de l'assaig i fins i tot de la novel·la.

Aquest llibre sorprendrà sense dubte a tothom que s'interesse per la seua lectura; abans d'obrir les seues primeres pàgines, no podrà imaginar-se fàcilment que un tema tan aparentment senzill com l'ou de les aus, puga donar lloc a un text tan extens i variat, i a la vegada agradable de llegir. Birkhead ens premia amb elements bàsics del seu estil literari com ara les amples referències i anècdotes sobre la vida dels personatges indicats a l'obra, on en aquest cas para particular atenció als col·lidors i col·leccionistes d'ous, que sobretot al llarg del segle XIX y la primera meitat del XX van atesorar

importants quantitats i una ampla diversitat d'ous d'espècies de tot el planeta. Aquestes col·leccions han estat de fet un dels objectes fonamentals dels estudis científics de Tim Birkhead al seu treball com a investigador a la Universitat de Sheffield, i en molts casos la traçabilitat o història acumulada darrere de cada ou –com es van collir, conservar, etc. – ha constituït una font bàsica d'informació que probablement no podria haver-se obtingut per altres vies. D'altra banda, Birkhead també utilitza el recurs del diàleg amb el lector, al que sovint fa preguntes per tal d'alimentar la seua curiositat, baixant paral·lelament a l'explicació de conceptes bàsics de la ciència moderna –per exemple, com es plantegen i contrasten els investigadors, les hipòtesis del seu treball–, i permetent aleshores un contacte més estret entre el lector i el món de la recerca.

El llibre s'inicia endinsant al lector en el peculiar fanatisme dels col·leccionistes d'ous britànics i les raons que els atreïen, particularment la diversitat de colors i dibuixos de les closques, que es van personalitzar sobretot en una de les espècies més i millor estudiades per l'autor, el somorgollaire comú (*Uria aalga*). El primer capítol, "Escaladores i coleccionistas", recrea perfectament aquell ambient partint de la imatge de l'advocat George Lupton, dirigint en 1935 una de les seues expedicions de replega d'ous de somorgollaire als penya-segats de Bempton –a l'East Riding de Yorkshire, al Norest d'Anglaterra. A partir de les motivacions de Lupton i d'altres col·leccionistes, Birkhead inicia –com bé indica el títol del llibre– un viatge pels diferents aspectes en que pot dividir-se el coneixement sobre els ous, que constitueixen capítols complets de l'obra: la closca i la seua fabricació, la forma, el color, l'àlbumen, el rovell, i els processos de la fecundació, la posta, la incubació i l'eclosió. Amb acurada documentació i una ampla recreació històrica, l'autor contrasta en cada capítol les hipòtesis que s'han plantejat per explicar

aquests processos o per justificar les característiques de l'ou i les seues parts, plantejant les explicacions que han proposat els experts en cada matèria al llarg dels darrers segles, i rebatent-les sovint quan s'analitzen des dels raonaments de la biologia evolutiva moderna.

Per tancar el seu text, Birkhead retorna a la figura de Lupton i d'altres col·leccionistes, establint un sutil fil conductor entre l'afany que els embargava, intentant reunir físicament tota la diversitat dels ous de les aus conegudes, i el de la ciència actual, que tracta de fer un aplec de tot el coneixement al voltant d'aquests elements tan perfectes de la nostra natura, i de donar una explicació sobre les causes que han donat lloc a la seua diversitat, forma, mida, etc. El títol d'aquest capítol no pot ser més aclaridor: "Epílogo: El legado de Lupton".

La traducció ha estat a càrrec del jove filòleg Iker Aulestia, qui ha resolt brillantment la sempre difícil barreja del llenguatge científic de l'ornitologia i el literari del la tradició naturalística britànica, tan perfectament compassats a l'obra de Birkhead. Al llibre s'ofereixen diversos capítols finals on, a més de les riques notes del traductor i seccions habituals com la bibliogràfica, apareix un valuós glossari amb l'ampla terminologia especialitzada dels estudis ornitològics, i un agraït índex analític, que facilita la cerca de referències a espècies o conceptes concrets dins de cada obra. A més, s'afegeix un llistat de noms tècnics i científics de les aus, particularment útil en haver-se referit sovint el text a espècies de latituds allunyades, doncs sense nom vernacle habitual en castellà. Finalment, la maquetació, el tractament digital de les imatges en pre-impresió, l'excel·lent qualitat dels materials i un còmode format, tanquen el cercle d'un obra ben enllestida, que paga la pena llegir –si més no, gaudir de la seua lectura.

Emilio Laguna. CIEF-Servei de Vida Silvestre, Generalitat Valenciana.